

SLAPYVARDIS KŪRĖJO BIOGRAFIJOJE

ŽIEDŪNĖ ZAVECKIENĖ

Įvairių rašytojų, politikų, aktorių santykis su slapyvardžiais labai nevienodas. Vieni jų niekada nevartojo jokių slapyvardžių, kiti pasirašė jais vieną kitą kartą, o tretį kaip kūrėjai, papildę intelektualinės kūrybos aruodus, žinomi tik netikromis pavardėmis. Jų gimtoji, atsineštoji pavardė ką nors reiškė tik giminėms, ankstyvosios vaikystės ar jaunystės draugams.

Slapyvardis, į kurį kreipiame nedaug dėmesio, yra svarbus vieno ar kito kūrėjo gyvenimo faktas. Su juo daugelis iškopė į literatūrinio gyvenimo aukštumas. Peržiūrėję tūkstančius slapyvardžių, matome, kad tik dešimtys jų tapo nuolatiniais kūrėjų asmenybės žymekliais. Kiti gi pažymėjo tik tam tikrą, kartais atsitiktinį straipsnį ir buvo užmiršti. Tačiau reikia pasakyti, kad beveik visi iškilieji Lietuvos praeities rašytojai (prozininkai ir poetai) žinomi ne savo tikrosiomis (gimtosiomis) pavardėmis, o slapyvardžiais. Pradėkime kad ir nuo Martyno Mažvydo. Pirmoji lietuviška knyga nebuvo pasirašyta. Iš akrostichų ir kitų parašų galime spręsti apie knygos autoriaus pavardės užrašymo įvairovę. Vienoje vietoje – giesmės „Te Deum laudamus“ prakalboje – autorius save įvardija kaip „M. Mossuids Waytkunas“. J. Gerulis tai tapatina su tėvo vardu. Žinant Lietuvoje ir šiuo metu paplitusią lietuvišką Vaitkūnų pavardę, norisi spėlioti. O gal tikroji M. Mažvydo pavardė buvo Vaitkūnas? Aiškinantis tai, o ir kitus, ypač pavardžių formų, slapyvardžius, kyla nemažai klausimų. Pavyzdžiui, kas nulėmė vieno ar kito slapyvardžio įėjimą į apyvartą? Gal jo skambesys, atitikimas kūrybos esmė ir kūrinio vertė, paties kūrėjo nuostata ar kita?

XX a. žymieji rašytojai Žemaitė, Šatrijos Ragana, Maironis, Vincas Krėvė, Vaižgantas, Ignas Šeinius, Marius Katiliškis žinomi jau tik šiais slapyvardžiais, nors jie vartojo ir kitus. Antai Žemaitė yra pasirašiusi Alugeriu (str. „Prie alaus uzbono“), Boba, Davatka, Dugnoliu, Dvi moteri, Dvi moterys, bet žinome ją ir vertiname kaip Žemaitę – pagal Povilo Višinskio sugalvotą slapyvardį. Kad ir kaip keista, yra kūrėjų, vartojusių dešimtis ar šimtus slapyvardžių, bet juos vis tiek žinome jų tikrosiomis pavardėmis. Čia galėtume paminėti Balį Sruogą, Julijų Būtėną, Petrą Cvirką. Pirmasis vartojo per 100 šmaikščiausių slapyvardžių: Bulba, J. Butelkevičius, Dzidorius, Baltro sūnus, Akėčkuolis, Dominikas Dzingulėlis ir kt. Taip pasirašyti darbai parodo asmenybės spalvingumą, kūrybos daugiaplaniškumą, bet vertinti B. Sruogą kaip kūrėją galime jau vien iš jo tikrąją pavardę pasirašytų darbų. Mums žinomas ir gerbiamas rašytojas Julius Būtėnas yra parašęs per 2000 straipsnių, išleidęs arti 40 atskirų knygų. Jis yra vartojęs ir daug slapyvardžių. Štai jų sąrašas: A. Gailintas, B. Juliūnas, G. Šaparas, Gailintų Julius, J. Alūnaitis, J. B., J. B-nas, J. Bt., J. Btn., Jul. But., K. Spalgs, Pl-kas, St. Jurkonis, St. Laukša, St. Paulėnas, St. Remeika, Talis, Variagas¹. Ar

¹ Rucevičienė R. Julius Būtėnas: bibliografinė rodyklė: diplominis darbas. Vilnius, 1990.

žinome kokį nors kūrinių, pasirašytą vienu iš šių slapyvardžių? Eiliniai skaitytojai – ne. Slapyvardžiais J. Būtėnas pasirašė dažniausiai periodikoje spausdintus straipsnius, recenzijas. Antai „Kultūroje“ (1937 m. Nr. 9, p. 524–525) išspausdinta Jono Marcinkevičiaus romano „Jis turi mirti“ (1937) recenzija, pavadinta „Smunkančio miesčio-nies romanas“ ir pasirašyta J. Bt. (nesunkiai atskleidžiamas). Recenzija teigiamai vertina autorių, nors joje yra ir kritinių pastabų to meto inteligentų, valdininkijos luomui, iš dalies ir knygos autoriui dėl jo blaškymosi, veikėjų charakterio netobulumo. Galbūt čia slapyvardis pasitelktas tik tam, kad tame pačiame „Kultūros“ numeryje buvo J. Būtėno pavarde pasirašytas kitas straipsnis. 1941 m. („Kultūra“, Nr. 2, p. 169–171) išspausdintas J. Būtėno straipsnis „Salomėja Nėris: Eglė žalčių karalienė“, pasirašytas J. B., 1930 m. („Kultūra“, Nr. 11, p. 600) – straipsnis „Lietuvos jaunimo sąjungos skyrių atstovų suvažiavimas“ B. Juliūno parašu.

Kaip matome, J. Būtėnas, kaip ir B. Sruoga, slapyvardžiais pasirašinėjo tik recenzijas, smulkias žinutes, o tuo laikotarpiu išėjusios jo knygos apie Povilą Višinskį, Vincą Kudirką, Žemaitę ir kitus pasirašytos tikrąja pavarde. Petras Cvirka irgi yra pasirašinęs slapyvardžiais Aš Pė, C. ir A., CĖ, Cė, Ci, Cik, cim., Cip., Co, Cux, A. Cvinglis, P. Cvinglis, Petras Serapinas, Dviese A. P. (kartu su A. Venclova) ir kt., bet beveik niekas jų nemini ir nelabai kas žino.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad slapyvardis vieno ar kito žmogaus biografijoje gali rodyti tam tikrą jo kūrybos sritį ar gyvenimo etapą. Tai liudija daugybė pavyzdžių. Medicinos daktaras, gydytojas oftalmologas Petras Avizonis (1875–1939), pasirašinęs slapyvardžiais Atgalainis, Greičius, P. Gvildys, Driskio brolis, Žagarietis ir kt., per juos išreiškė savo visuomeninę veiklą. Taip pasirašinėjo savo šviečiamuosius, laisvamaniškus straipsnius. Medicinos, ypač akių ligų, moksliniams tyrimams aprašyti vartojo tikrąją pavardę. Panašiai elgėsi Stasys Matulaitis ir kt. Tam tikrą veiklos sritį rodo ir Petro Biržio slapyvardžiai. Kai P. Biržys leido 6 dalių darbą „Lietuvos miestai ir miesteliai“, jis – Akiras-Biržys, kai minime jo koncertinę veiklą, – Pupų dėdė.

Mindaugo Tomonio (1940–1975) slapyvardis Tomas Kuršys – tai poeto Tomonio autorystę žyminti netikra pavardė ir vardas. Mokslinius ir kitus straipsnius jis pasirašinėjo tikrąja pavarde.

Jonas Aleksandravičius slapyvardžiais išreiškė tam tikrus chronologinius savo biografijos etapus. Kossu-Aleksandravičius, Kuosa Aleksandriškis – tai prieškario Lietuvos, o J. Aistis – tai JAV lietuvių (po 1952 m.) poetas ir literatūros darbuotojas.

Taip pat galima teigti, kad slapyvardžiai pasirenkami dažniausiai ne atsitiktinai, o apgalvotai, kad jie gali rodyti autoriaus darbo kryptis ar domėjimosi sritis. Įdomu buvo girdėti Bernardo Brazdžionio pasakojimą, kuriame jis išvelgė savyje du kūrėjus: Vyte Nemunėlį ir Brazdžionį. Jis nurodė, kad tik tada, kai pažįsti pirmąjį, gali imtis Brazdžionio. Slapyvardis Vyte Nemunėlis – savotiška B. Brazdžionio, vaikų literatūros kūrėjo, biografijos dalis.

1937 m. „Kultūroje“ Nr. 9, p. 527 teigiama, kad J. Janonis, rengdamas referatą apie senovės lietuvių tikėjimų, rašė apie dievus, vaidilas, krivaičius; matyt, dėl to darbo įtakos pasirinko Vaidilos Ainio slapyvardį.

Tyrinėjant kūrėjų biografijas, atskirą problemą sudaro rašytojai, kurie rašė kartu, prisidengę vienu slapyvardžiu. Tiesa, tokių reiškinių nedaug, bet jie ryškūs. Brolių Tomdykų slapyvardį vartojo Alfonsas ir Jonas Burčikai. Kadangi tam tikro žmogaus kūryba sudaro jo biogramos dalį, tai bendra kūrybinė veikla supina ir kūrėjų biografijas. Apie vieną žmogų atskirai jau sunku ką nors pasakyti. Neatsitiktinai leidinyje „Lietuvių enciklopedija“ (Bostonas) apie brolius Burčikus kiekvieną atskirai teliko nurodyti tik skirtingus gimimo metus. Sunku išskirti ir pasislėpusias po vienu Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu Sofiją Pšibiliauskiene ir Mariją Lastauskiene. Tačiau taip būna tik tada, kai bendras slapyvardis apima visą arba didelę rašytojų kūrybos dalį. Nėra sunku išryškinti atskiras Balio Sruogos ir Vandos Daugirdaitės-Sruogienės biogramų dalis, nors jie abu yra vartoję bendrą slapyvardį – Valys Dauga. Tas pat pasakytina ir apie Petrą Cvirką bei Antaną Venclovą, pasirašiusius „Dviese A. P.“

Slapyvardžiais pasirašyti kūriniai gali veikti kūrėjo biografiją. Atskleisti slapyvardžiai priklausomai nuo nuolat kintančių laiko aplinkybių gali tą kūrėją vienaip ar kitaip apibūdinti. Tai pasakytina apie dažniausiai politinėje spaudoje vartojamus slapyvardžius. Jau šiuo metu daug kas norėtų atskleisti „Tarybų Lietuvos“, „Opozicijos“ ir kituose periodiniuose leidiniuose vartotus slapyvardžius. Aišku, šiuo metu tai būtų įmanoma padaryti, bet galioja autoriaus teisė, pagal kurią slapyvardį be autoriaus sutikimo galima atskleisti tik po 25 metų. O kas gi norės pats save kompromituoti anksčiau?

Būna ir taip, kad, praėjus tam tikram laikui, o ypač pasikeitus politinėms aplinkybėms, nustatyti leidinių slapyvardžius pasidaro labai aktualu. Šitaip naujai atskleidžia daugelio žmonių biografijos. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie A. Ruzgo nustatytus pagrindinio leidinio „Alma Mater“ (1979–1980) slapyvardžius, parodžiusius Povilo Pečeliūno ir kitų įnašą į rezistencinę kovą.

Taigi galima teigti, kad slapyvardžiai maskuoja tam tikrą kūrėjų biografijų dalį, kurios neatskleidus lieka tamsių dėmių ne tik pavienių žmonių gyvenimo, bet ir tam tikro istorijos etapo panoramoje. Slapyvardžiai gali labai padėti pažinti literatūros procesą, kūrėjų interesus, jų gyvenimo tarpnius, tarpusavio ryšius.

Vilniaus universiteto Knygotyros katedra

Įteikta 1996 m. sausio mėn.

ПСЕВДОНИМ В БИОГРАФИИ ТВОРЦА

ЖЕДУНЕ ЗАВЕЦКЕНЕ

Резюме

Писатели и другие деятели Литвы псевдонимы употребляли в разных случаях и по разным причинам. Самые знаменитые писатели Жемайте, Шатрис Рагана, Майронис, Винцас Креве-Мицкявичюс, Вайжгантас, Игнас Шейнюс, Марюс Катилишкис и др. известны в литературе по этим псевдонимам, хотя они подписывали свои произведения и другими именами. Некоторые писатели и журналисты Литвы употребляли множество

псевдонимов. Это относится к Балис Сруога, Пятрас Цвирка, Юлюс Бутенас и др., но в литературе они известны своими настоящими фамилиями. Псевдоним в жизни некоторых людей обозначает одну сторону жизни или деятельности. Например, офтальмолог Пятрас Авижонис, доктор Стасис Матулайтис под псевдонимами скрывали статьи общественно просветительного характера. Пятрас Биржис в концертной деятельности известен как Пупу деде. Бернардас Бразджионис под псевдонимом „Вите Нямуnelис“ издавал детскую литературу, а Миндаугас Томонис псевдонимом Томас Куршис подписывал поэзию. Некоторым творцам псевдоним означает этап творческой жизни. Йонас Александравичюс-Куоса Александршкис известен как довоенный поэт Литвы, а тот самый человек под псевдонимом И. Айстис – литовский деятель США (после 1952 г.). Зная псевдонимы, можем глубже познать отдельные личности и полнее выяснить историю литературного и общественного процесса.